

Zulajka opent haar ogen

Guzel Jachina

Zulajka opent
haar ogen

Vertaald en van een nawoord voorzien door
Arthur Langeveld

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij bv
2017

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

The publication was effected under the auspices of the
Mikhail Prokhorov Foundation TRANSCRIPT Programme to
Support Translations of Russian Literature.

Oorspronkelijke titel *Zuleicha otkryvajet glaza*
Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency
Copyright © 2015 Guzel Jachina
Copyright vertaling en nawoord © 2017 Arthur Langeveld/
Em. Querido's Uitgeverij bv, Spui 10,
1012 WZ Amsterdam

Omslag Bram Kleiweg
Omslagbeeld Getty Images/penboy
(Angararivier, Irkoetsk)

ISBN 978 90 214 0301 4 / NUR 302
www.querido.nl

Inhoud

EERSTE DEEL – Stomme trien

- Een dag 9
- De klop op het raam 40
- De ontmoeting 62

TWEEDE DEEL – Waarheen?

- Op weg 87
- Koffie 105
- Kazan 127
- Poste restante 148
- De vlucht 173
- De aak 195

DERDE DEEL – Leven

- Dertig 223
- De bevalling 239
- De eerste winter 261
- De nederzetting 302
- Een goed mens 338
- De sjah-vogel 364
- Vier engelen 381
- Een zwarte tent 404

VIERDE DEEL – De terugkeer

- Oorlog 429
- Joezoef en Zulajka 447

Nawoord 475

- Lijst van Tataarse woorden en uitdrukkingen 479

EERSTE DEEL

Stomme trien

Een dag

Zulajka opent haar ogen. Aardedonker. Achter het dunne gordijn klinkt zachtjes het gezucht van de ganzen. Het één maand oude veulen smakt met zijn lippen, op zoek naar de uier van zijn moeder. Door het raampje bij het hoofdeinde klinkt het doffe geloei van de januarisneeuwstorm. Maar het tocht niet – voor de kou inviel heeft Moertaza alle kieren bij de ramen dichtgemaakt. Moertaza is een goede man. En een goede echtgenoot. Hij ligt in de mannenafdeling daverend en sappig te snurken. Slaap maar lekker, voor zonsopgang is de slaap het diepst.

Het is tijd. Almachtige Allah, laat het plan lukken – laat niemand wakker worden.

Geruisloos laat Zulajka één voet op de grond zakken, dan de tweede. Ze steunt op de kachel en staat op. De kachel is 's nachts koud geworden, de warmte is weg, de ijskoude vloer brandt haar voetzolen. Maar schoeisel is uit den boze, geluidloos lopen in haar vilten *kota's** lukt niet, er is altijd wel een plank die gaat kraken. Geeft niet, Zulajka redt het wel. Met haar hand tegen de ruwe zijkant van de kachel steunend sluipt ze naar de uitgang van de vrouwenhelft. Het is hier smal en nauw, maar ze kent ieder hoekje, ieder treetje, haar halve leven glijdt ze hier al heen en weer, als de slinger van een klok, dagenlang: van de kookpot naar de mannenhelft met volle, hete schalen, van de mannenhelft weer terug met lege en koude schalen.

Hoelang is ze nu al getrouwd? Vijftien van haar dertig jaren? Dat is vast wel meer dan de helft van haar leven. Dat moet ze Moertaza vragen, wanneer die in een goede bui is, die kan het uitrekenen.

*Zie de Tataarse woordenlijst op p. 479.

Niet over het vloerkleed struikelen. Niet met haar blote voet tegen de beslagen kist rechts bij de muur stoten. Over de kerkende plank bij de ronding van de kachel stappen. Geluidloos langs het sitsen *tsjarsjaoe* glippen, dat de vrouwenhelft van hun huisje van de mannenhelft scheidt... Daar is de deur al.

Moertaza's gesnurk klinkt dichterbij. Slaap, slaap om Allahs wil. Een vrouw dient geen geheimen voor haar man te hebben, maar wat doe je eraan – nood breekt wet.

Nu het voornaamste: zorgen dat de dieren niet wakker worden. Meestal slapen die in de winterstal, maar als het heel erg koud is haalt Moertaza de jonge dieren en de vogels in huis. De ganzen verroeren zich niet, maar het veulen heeft al met zijn hoefjes geschraapt en zijn hoofd geschud; die is wakker, de rakker. Dat wordt een goed, slim paard. Ze steekt haar hand door het gordijn en raakt zijn fluwelen snuit aan: rustig maar, goed volk. Het dier blaast dankbaar door zijn neusgaten op haar hand, hij kent haar. Zulajka veegt haar natte vingers af aan haar onderhemd en duwt met haar schouder zachtjes tegen de deur. Die is zwaar, voor de winter met vilt bekleed, en geeft moeizaam mee. Door de kier vliegt een wolk prikkelende vrieskou naar binnen. Eén stap en is ze over de hoge drempel – het ontbrak er maar aan dat ze er juist nu bovenop stapt en de boze geesten wakker maakt, oj, oj! – en ze staat in het voorhuis. Ze doet de deur dicht, steunt ertegen met haar rug.

Allah zij dank, een deel van de weg is afgelegd.

In het voorhuis is het even koud als buiten, je huid brandt, het hemd geeft geen warmte. IJskoude stromen lucht slaan door de kieren tegen haar blote voeten. Maar daar is ze niet bang voor.

Bang is ze voor wat er achter de andere deur is.

Oebyrly kartsjyk – Vampiria. Zo noemt Zulajka haar voor zichzelf. De Allerhoogste zij dank woont haar schoonmoeder niet met hen in één woning. Het huis van Moertaza is groot, het biedt plaats aan twee woningen, verbonden door een gemeenschappelijk voorhuis. Op de dag dat de vijfenveertigjarige Moertaza de vijftienjarige Zulajka zijn huis binnenvoerde, ver-

huisde Vampiria zelf met een gezicht als een donderwolk haar talrijke kisten, balen en vaatwerk naar het gastenverblijf, dat ze helemaal in beslag nam. ‘Afblijven!’ beet ze haar zoon toe, toen die probeerde haar met de verhuizing te helpen. Twee maanden lang sprak ze niet met hem. Datzelfde jaar begon ze snel en onherstelbaar blind te worden en nog enige tijd later werd ze doof. Na een paar jaar was ze stekeblind en zo doof als een kwartel. Wat haar niet verhinderde onophoudelijk aan het woord te zijn.

Niemand kende haar precieze leeftijd. Zelf zei ze dat ze honderd was. Kortgeleden had Moertaza geprobeerd het uit te rekenen, en na lang gepuzzel kwam hij tot de conclusie: moeder heeft gelijk, ze is echt bijna honderd. Toen ze hem had gekregen was ze al niet jong meer, en zelf was hij nu ook al bijna een oude man.

Meestal is Vampiria het eerste wakker en zet dan haar zorgvuldig gekoesterde schat in het voorhuis: een fraai bewerkte nachtspiegel van melkwit porselein met teerblauwe vergeetmij-nietjes op de zijkant en met een barok deksel (Moertaza had het ding op een keer als geschenk uit Kazan meegenomen). Zulajka’s taak is het om bij de eerste kik van haar schoonmoeder op te springen, het kostbare vaatwerk te ledigen en zorgvuldig om te wassen, als allereerste, nog voor ze de kachel aanmaakt, het deeg in de oven zet en de koe naar de kudde brengt. Wee haar gebeente als ze dit ochtendappel verzaakt. In vijftien jaar was ze daar maar tweemaal doorheen geslapen, en aan wat er toen was gebeurd, daar dacht ze maar liever niet aan terug.

Achter de deur is het nog stil. Vooruit, Zulajka, stomme trien, opschieten. Stomme trien – *zjebegan tavyk* –, zo had Vampiria haar als eerste genoemd. Zulajka had niet in de gaten gehad dat ze na enige tijd zichzelf zo was gaan noemen.

Ze glipt het voorhuis door, naar de zoldertrap. Ze voelt de gladgeschaafde trapeuning. De trap is steil, de halfbevroren planken kreunen nauwelijks hoorbaar. Van boven komt de lucht van ijskoud hout, bevroren stof, gedroogde kruiden en het nauwelijks te onderscheiden aroma van gezouten ganzenvlees.

Zulajka klimt de trap op; het geloei van de storm komt dichterbij, de wind rukt aan het dak en jammert in de hoeken.

Ze besluit over de zolder op handen en voeten te kruipen. Als ze gewoon loopt gaan de planken vlak boven het hoofd van de slapende Moertaza kraken. Maar op handen en voeten maakt ze geen geluid, ze weegt bijna niks. Moertaza tilt haar met één arm op, net als een lammetje. Ze trekt haar nachthemd omhoog tot haar borst, draait een punt aan de stof, neemt het uiteinde in haar mond – sluipt op de tast tussen de kisten, kratten en het houten gereedschap door en kruipt netjes over de dwarsbalken heen. Tot ze met haar hoofd tegen de wand stoot. Ze is er.

Ze komt half overeind en kijkt door het kleine zolderraampje naar buiten. In de donkergrijze ochtendschemering zijn de sneeuwbedekte daken van haar geboortedorp Joelbasj nog nauwelijks te onderscheiden. Moertaza heeft ze eens geteld, op meer dan honderd huizen kwam hij uit. Een groot dorp, dat is een ding dat zeker is. Als een rivier stroomt de dorpsweg regelmatig kronkelend tot voorbij de einder. Hier en daar branden al lichten in de huizen. Voortmaken, Zulajka.

Ze komt overeind en steekt haar armen omhoog. In haar hand voelt ze iets zwaars, glad met grove pukkels: een gezouten gans. Haar maag roert zich onmiddellijk en knort dringend. Nee, van de gans moet ze afblijven. Ze laat het dier los en zoekt verder. Daar! Links van het zolderraampje hangen grote, zware, hard bevroren vellen waar een nauwelijks merkbare vruchtengeur vanaf komt. Appel-*pastila*. Voorzichtig gekookt op de kachel, netjes uitgerold op brede planken, zorgvuldig gedroogd op het dak waar hij de warme augustuszon en de koele septemberwinden heeft opgezogen. Je kunt een klein stukje afbijten en er lang op zuigen, terwijl je het ruwe zurige brokje langs je verhemelte laat rollen, of je kunt je mond volstoppen en erop kauwen, kauwen op de taaie massa, af en toe een pitje in je hand uitspugen... Meteen loopt je mond vol speeksel.

Zulajka trekt een paar vellen van het touw, rolt ze stijf op en steekt ze onder haar arm. Ze strijkt over de rest – nog veel, nog heel veel is er over. Moertaza zal niets merken.

En nu terug.

Ze gaat op haar knieën zitten en kruipt naar de trap. Door de rol pastila kan ze niet zo snel bewegen. Echt iets voor een stomme trien, vergeten een mandje mee te nemen. Langzaam gaat ze de trap af; haar benen zijn gevoelloos van de kou, haar ijskoude voeten moet ze op de zijkant neerzetten. Als ze de onderste trede bereikt, zwaait de deur aan de kant van Vampiria met veel geraas open en verschijnt er een licht, nauwelijks waarneembaar silhouet in de zwarte deuropening. Een zware kruk bonst op de vloer.

‘Is daar iemand?’ vraagt Vampiria met haar zware mannenstem aan het donker.

Zulajka verstijft. Haar hart bonst, haar buik verandert in een ijsklomp. Te laat... De pastila onder haar arm smelt, wordt zacht.

Vampiria doet een stap naar voren. Na vijftien jaar blind zijn kent ze het huis uit haar hoofd, ze beweegt zich er vrij en moeiteloos in.

Zulajka schiet een paar treden omhoog en klemt de smeltende pastila met haar elleboog steviger vast.

De oude vrouw laat haar kin heen en weer gaan. Ze hoort natuurlijk niets, ze ziet niets, maar ze voelt alles, de oude heks. In één woord: Vampiria. Haar kruk bonst hard, steeds dichterbij. Ach, straks wordt Moertaza nog wakker.

Zulajka springt nog een paar treetjes hoger, drukt zich tegen de trapeuning, likt haar droge lippen.

Het witte silhouet blijft onder aan de trap stilstaan. Je hoort het oude mens snuiven; luidruchtig ademt ze door haar neusgaten de lucht in. Zulajka brengt haar hand naar haar gezicht. Dat is het: ze ruiken naar ganzenvlees en appels. Opeens doet Vampiria behendig een uitval naar voren en met alle kracht slaat ze met haar lange kruk op de traptreden, alsof ze die met een zwaard doormidden wil hakken. Het uiteinde van de stok fluit ergens vlakbij en boort zich met luid geraas in een plank op een halve teen afstand van Zulajka’s blote voeten. Haar lichaam verslapt, stroomt als deeg uit over de traptreden. Als de

oude heks nog eens slaat... Vampiria mompelt iets onverstaanbaars, trekt de kruk naar zich toe. In het donker klinkt het doffe gerinkel van de po.

‘Zulajka!’ schalt Vampiria’s stem naar het woongedeelte van haar zoon.

Zo begint de ochtend meestal in huis.

Zulajka slikt met haar droge keel een brok dik speeksel weg. Is ze werkelijk de dans ontsprongen? Ze gaat de trap af, haar voeten netjes neerzettend. Ze wacht enkele ogenblikken.

‘Zulajka-a-a!’

Nu is het tijd. Driemaal roepen, daar houdt haar schoonmoeder niet van. Zulajka springt naar Vampiria toe: ‘Ik kom al, mama!’, en neemt de zware, met warm kleverig zweet bedekte po aan, zoals ze iedere dag doet.

‘Ben je daar eindelijk, stomme trien,’ knort Vampiria. ‘Slapen, dat is het enige wat je kan, lui varken...’

Van de herrie is Moertaza vast wakker geworden, die kan zo het voorhuis in komen. Zulajka klemt de pastila onder haar oksel (die mag ze buiten niet verliezen!), vindt met haar voeten op de tast een paar viltlaarzen en spoedt zich naar buiten. De storm slaat haar op haar borst, neemt haar in zijn stevige vuist, probeert haar omver te blazen. Haar nachthemd waait op als een klok. ’s Nachts is de stoep in een sneeuwhoop veranderd, ze kan ternauwernood de treden voelen als ze afdaalt. Bijna tot haar knieën in de sneeuw waadt ze naar de plee. De wind staat pal op de deur, ze kan hem bijna niet open krijgen. Ze gooit de inhoud van de po in het beijsde gat. Terug in huis is Vampiria al weg, weer terug in haar afdeling.

Op de drempel staat een slaperige Moertaza haar op te wachten, een petroleumlamp in zijn hand. Zijn borstelige wenkbrauwen zijn opgetrokken boven zijn neus, zijn wangen zijn tijdens het slapen gekreukt en zijn rimpels zijn diep, alsof ze met een mes zijn uitgekerfd.

‘Ben je gek geworden, vrouw? In je blootje in die storm naar buiten!’

‘Alleen mama haar po weggebracht, en weer terug, dat is alles...’

‘Wil je weer de halve winter ziek zijn? Dat alles in huis weer op mij neerkomt?’

‘Welnee, Moertaza! Ik heb het helemaal niet koud. Kijk maar!’ Zulajka steekt haar felrode handen uit, maar houdt haar elleboog stevig tegen haar middel gedrukt. Onder haar arm roert de pastila zich. Er is toch niets te zien onder haar hemd? De stof is nat van de sneeuw en kleeft aan haar lichaam.

Maar Moertaza is boos en keurt haar geen blik waardig. Hij spuugt opzij, wrijft met zijn gespreide vingers over zijn kaalgeschoren schedel, strijkt over zijn warrige baard.

‘Maak het eten klaar. Als het erf is geveegd, maak je dan gereed. We gaan brandhout halen.’

Zulajka knikt onderdanig en glipt achter het tsjarsjaoe.

Gelukt! Het is haar gelukt! Goed gedaan, Zulajka, goed gedaan, stomme trien! Daar is de buit: twee verformfaaide, opgerolde, kleverige lapjes overheerlijke pastila. Zou het lukken die vandaag weg te brengen? En waar moet ze haar schat verstoppen? Thuis kan niet: als ze er niet zijn, graaft Vampiria in hun spullen. Ze moet hem bij zich houden. Dat is natuurlijk riskant. Maar vandaag lijkt Allah aan haar kant, het moet lukken.

Zulajka rolt de pastila stevig op tot een langwerpige lap en bindt haar ceintuur eromheen. Daarover doet ze haar onderhemd, trekt haar *koelmek* aan, haar pofbroek. Ze vlecht haar haar, doet haar hoofddoek om.

De dichte schemering buiten het raampje aan het hoofdeinde van haar slaapplek wordt dunner, verdund door het schrale licht van de sombere winterochtend. Zulajka schuift de gordijntjes open – alles beter dan in het donker werken. Het petroleumlampje dat in de hoek op de kachel staat, werpt een enigszins schuin licht ook op de vrouwenhelft, maar de zuinige Moertaza heeft de pit zo laag gedraaid dat het vlammetje bijna niet te zien is. Maar dat is niet erg, ze zou alles geblinddoekt kunnen doen.

Een nieuwe dag begint.

Al voor het middaguur is de sneeuwstorm gaan liggen en is

de zon doorgekomen aan een helderblauwe hemel. Ze gingen brandhout halen.

Zulajka zit op het achterstuk van de slee met haar rug naar Moertaza toe en kijkt naar de huizen van Joelbasj die in de verte verdwijnen. Groen, geel, donkerblauw – als kleurige paddenstoelen steken ze boven de sneeuwhopen uit. Lange witte rookpluimen lossen op in de blauwe hemel. Onder de sneeuwijzers knispert de sneeuw luid en smakelijk. Af en toe snuift Sandoegatsj, die er zin in heeft, in de vrieskou, en schudt haar manen. De oude schapenvacht waar Zulajka op zit geeft warmte. En op haar buik voelt ze het geheime bundeltje – dat geeft ook warmte. Vandaag, als het haar vandaag maar lukt...

Haar armen en rug doen pijn. Vannacht is er heel wat sneeuw gevallen, en Zulajka heeft zich een slag in de rondte moeten scheppen om een paar brede paden over het erf vrij te maken: van de stoep naar de grote schuur, naar de kleine schuur, naar de plee, naar de winterstal, naar het achtererf. Na het werk is het zo prettig om even niets te doen op de gelijkmatig wiegende slee en even lekker te zitten, de schapenvacht nog wat dichtter om je heen te trekken, je kin op je borst te leggen en je ogen even dicht te doen...

‘Wakker worden, vrouw, we zijn er.’

Om de slee staan reusachtige bomen. Witte sneeuwkwassens op de sparrenklauwen en de wijdvertakte dennen. Rijp op de berkentakjes, dun en lang als vrouwenhaar. Machtige muren van sneeuw. Doodse stilte, kilometers in de omtrek.

Moertaza bindt gevlochten sneeuwschoenen onder zijn viltlaarzen, springt van de slee, gooit het geweer over zijn schouder en steekt de grote bijl achter zijn riem. Hij neemt de steunstokken in zijn handen en vindt moeiteloos het pad door het struikgewas. Zulajka loopt achter hem aan.

Het bos bij Joelbasj is mooi en rijk. ’s Zomers geeft het de dorpelingen grote wilde aardbeien en zoete pitrijke frambozen te eten, in de herfst geurige paddenstoelen. Wild is er volop. Van diep uit het bos stroomt de Tsjsjme; meestal is ze vriendelijk, ondiep, vol snelle vissen en onbeholpen kreeftjes, maar in

het voorjaar snelstromend, brullend, opgezwollen door gesmolten sneeuw en modder. Tijdens de Grote Honger waren alleen die twee hun redding: het bos en de rivier. En Allahs genade natuurlijk.

Vandaag is Moertaza ver doorgereden, bijna tot het einde van de bosweg. Die weg is in vroeger tijden aangelegd en leidde naar de grens van het lichte deel van het bos. Daar stuitte het op het Verre Veld, dat werd omringd door negen kromme dennen, en liep daar dood. Verder was er geen weg meer. Het bos hield op en het sluimerende sparrenwoud begon, een ondoordringbare takkenwarboel, het terrein van wilde dieren, bosgeesten en allerlei kwalijke en onreine wezens. De eeuwenoude sparren met puntige toppen die op speren leken, stonden hier zo dicht op elkaar dat een paard er niet door kon. En lichte bomen, rosse dennen, bonte berken, grijze eiken, die waren hier helemaal niet.

Er werd gezegd dat je door het sparrenwoud naar het land van de Mari* kon komen, als je de zon in de rug nam, vele dagen achtereen. Maar welk zinnig mens zou zo iets willen? Zelfs tijdens de Grote Honger durfden de dorpingen de grens van het Verre Veld niet te overschrijden: ze aten boomschors, maalden eikels, groeven muizenholen uit, op zoek naar graankorrels, maar het sparrenwoud gingen ze niet in. En wie dat wel deed, werd nooit meer teruggezien.

Zulajka blijft even staan en zet haar grote mand voor rijshout op de sneeuw. Ongerust kijkt ze om zich heen – Moertaza is wel erg ver gegaan.

‘Is het nog ver, Moertaza? Ik kan Sandoegatsj door de bomen al niet meer zien.’

Haar man antwoordt niet; hij ploegt voorwaarts, tot zijn middel in de begroeiing. Met zijn lange stokken zoekt hij steun in de sneeuwhoppen en de rulle sneeuw trapt hij met zijn brede sneeuwschoenen plat. Af en toe stijgt er een wolkje bevroren stoom op boven zijn hoofd. Ten slotte blijft hij staan naast een

* Mari – Finstalig volk dat in de Oeral woont.

hoge berk met een flinke berkenzwam erin en klopt goedkeurend op de stam: die is het.

Eerst trappen ze rondom de sneeuw plat. Dan trekt Moertaza zijn pelsjas uit, grijpt de gekromde steel van de bijl stevig vast, wijst met de bijl op een opening tussen de bomen (daar moet hij neerkomen) en begint te hakken.

Het bijlblad schittert in de zon en dringt met een kort, sonoor *tsjach* de berkenstam binnen. ‘Ach! Ach!’ klinkt de echo. De bijl hakt in de dikke, kunstig zwartgekleurde bobbelige berkenbast, om dan door te dringen in het teerroze spinhout. De spaanders spatten als tranen in het rond. De echo vult het bos.

Dat is tot in het sparrenwoud te horen, denkt Zulajka verschrikt. Ze staat op een afstandje, tot haar middel in de sneeuw, met de mand in haar handen te kijken hoe Moertaza aan het hakken is. Rustig haalt hij uit, soepel buigt hij zijn lichaam en laat de bijl precies in de splinterige witte spleet aan de zijkant van de boom neerkomen. Een sterke, forse man. En werken dat hij kan. Ze heeft een goede echtgenoot getroffen, daar mag ze niet over klagen. Zelf is ze heel klein, ze komt nauwelijks tot Moertaza’s schouder.

Na korte tijd begint de berk sterker te wiebelen, luider te kreunen. De wond die de bijl in de stam heeft gevretten lijkt op een wijd open mond die een onhoorbare kreet slaakt. Moertaza gooit de bijl neer, schudt de splinters en takjes van zijn schouders en knikt naar Zulajka: helpen. Samen zetten ze hun schouders tegen de ruwe stam en duwen, steeds harder en harder. Een klaaglijk gekraak, en met een luide kreun ten afscheid stort de berk ter aarde, waarbij hij een wolk sneeuwstof de hemel in werpt.

De man hakt, boven op de gevelde boom tronend, de dikke takken af. De vrouw breekt de dunne takjes af en verzamelt die samen met het rijshout in haar mand. Ze werken lange tijd, zwijgend. De lendenen doen pijn, de schouders vullen zich met vermoeidheid. De handen zijn, ondanks de wanten, ijskoud.

‘Moertaza, is het waar dat je moeder toen ze jong was een paar dagen in het sparrenwoud is geweest en heelhuids is te-

ruggekomen?’ Zulajka recht haar rug en buigt haar middel om uit te rusten. ‘Dat heeft de *abystaj* me verteld, en die had het weer van haar oma.’

Moertaza geeft geen antwoord. Met de bijl richt hij zijn aandacht op een kromme, hoekige tak, die uit de boomstam steekt.

‘Ik zou het besterven van angst als ik daar terecht kwam. Mijn benen zouden het begeven, denk ik. Ik zou op de grond liggen, met mijn ogen dicht, en ik zou aan één stuk door bidden, zolang ik mijn tong kon bewegen.’

Moertaza geeft een harde klap en de tak springt veerkrachtig weg, krakend en trillend.

‘Maar ze zeggen dat gebeden in het sparrenwoud niet werken. Of je nou wel of niet bidt, dat maakt niet uit, je gaat er toch aan... Wat denk jij...’ Zulajka laat haar stem dalen, ‘zijn er op aarde plaatsen waar de blik van Allah niet doordringt?’

Moertaza maakt een brede zwaai en slaat zijn bijl diep in de berk die rinkelt in de vrieskou. Hij zet zijn bontmuts af, wrijft over zijn rood aangelopen, verhitte kale schedel en spuugt een vette fluim voor zijn voeten.

Ze gaan weer aan het werk.

De mand voor het rijshout is algauw vol – die is niet meer te tillen, die moet je achter je aan slepen. De berk is van zijn takken ontdaan en in een paar stukken gehakt. De lange takken liggen in nette bundels op de sneeuwhopen rondom.

Ze hebben niet gemerkt dat het donker begon te worden. Wanneer Zulajka naar de lucht kijkt, gaat de zon al schuil achter rafelige wolkenflarden. Er steekt een harde wind op, de storm fluit en doet de sneeuw opwervelen.

‘We moeten naar huis, Moertaza, de storm steekt weer op.’

Haar man geeft geen antwoord, hij gaat door met touwen wikkelen om de dikke bundels hout. Wanneer de laatste bundel klaar is, jankt de storm al als een wolf tussen de bomen, langgerekt en kwaadaardig.

Hij wijst met zijn bontwant op de balken: eerst die verslepen. Vier stukken hout afkomstig van wat eens de takken waren, elk langer dan Zulajka. Moertaza tilt kreunend een uiteinde van

de zwaarste balk van de grond op. Zulajka probeert de tweede op te tillen. Dat lukt niet onmiddellijk; ze staat een hele tijd te klungelen in haar ongelijke strijd met de dikke en ruwe boom.

‘Komt er nog wat van?’ roept Moertaza ongeduldig. ‘Vrouw!’

Eindelijk lukt het. Met beide armen om de boom geslagen, haar borst tegen het witroze verse hout gedrukt, dat haar aangrijnst met lange scherpe spaanders. Ze schuiven naar de slee. Het gaat langzaam. Haar handen trillen. Als ze hem maar niet laat vallen, Allerhoogste, als ze hem maar niet laat vallen. Als die op je voet valt, ben je voor de rest van je leven kreupel. Ze krijgt het warm, hete stroompjes vloeien over haar rug en buik. Het geheime lapje onder haar borst wordt doornat, de pastila zal zout smaken. Geeft niet, als ze maar kans ziet die vanavond weg te brengen...

Sandoegatsj staat gehoorzaam op dezelfde plek lui met haar voeten te schuiven. Er zijn deze winter weinig wolven, *soebchan Allah*, daarom durft Moertaza het paard wel langere tijd alleen te laten.

Wanneer ze het hout op de slee laden, valt Zulajka ernaast neer, trekt haar wanten aan, maakt de doek om haar hals wat lossler. Ze kan bijna geen adem krijgen, alsof ze zonder stoppen het hele dorp door is gerend.

Zonder een woord te zeggen loopt Moertaza terug naar het hout. Zulajka klimt van de slee en sjouwt achter hem aan. Ze verslepen de overige houtblokken. Dan de bundels met dikke takken. Daarna de dunne.

Wanneer het hout op de slee is gelegd, is het bos al gehuld in dichte winterschemering. Bij de stronk van de vers omgehakte berk staat alleen nog de mand van Zulajka.

‘Het rijshout moet je zelf maar gaan halen,’ gromt Moertaza, en hij begint het hout steviger op te stapelen.

De wind is nu pas goed losgebarsten, werpt boos sneeuwwolken alle kanten op en bedelft de net door de mensen getrapte sporen. Zulajka drukt haar wanten tegen haar borst en gaat over het nauwelijks zichtbare pad het donkere bos in.

Terwijl ze naar de bekende stronk ploetert, is de mand al ge-